

147
D. O. M. F.

LIVONIA

IN SACRIS SUIIS CONSIDE-

RATA,

A PRAESIDE

M. HERMANNO *Becker*

Lemsalia prope Rigam Livono,

&

RESPONDENTE

CHRISTIANO BRAUNSCHVIGIO,

Belgardia Pomerano,

Ad constitutum diem 22. Maji,

ANNO Christi 1700.

publice proponetur.

VITEMBERGAE,

Typis MARTINI SCHULZI, Acad. Typogr.

120

E. O. M. F.

LIVONIA

IN SACRIS QVIS

CONSIDERE

PLATEA
1747
1748
1749
1750
1751
1752
1753
1754
1755
1756
1757
1758
1759
1760
1761
1762
1763
1764
1765
1766
1767
1768
1769
1770
1771
1772
1773
1774
1775
1776
1777
1778
1779
1780
1781
1782
1783
1784
1785
1786
1787
1788
1789
1790
1791
1792
1793
1794
1795
1796
1797
1798
1799
1800

M. HERMANNUS

CHRISTIANO

Legatus

Prooemium.

Quantae sit jucunditatis, quantaque in super utilitatis, historiam PATRIÆ habere perspectam, atque bene cognitam, satis dici non potest. Hanc enim cuius *Patriæ* amanti, quo ei officia sua, five in sacra, five civili Republica, utilia aequè ac grata olim praestare possit, utilem non minus quam scitu necessariam esse, nemo inficias ibit. Et haec est causa, quam obrem hoc ipsum multis verborum lenociniis, multisque rerum argumentis evincere, supervacaneum censeam. Studium quippe historicum, quod salubris instar fontis limpidas aquas fundit, five, ut Plinium imitari liceat, limpidine exoptata scatet, ex se jucundum & utile esse, inter omnes constat. Quare nihil attinet mirari, cur tot Imperatores, Reges, Principes, Comites, Nobiles, aliique maximam partem summae dignitatis Viri, omne vitae curriculum in studio & cultu rerum historicarum extraerint, atque earum quasi amore deperierint, & etiamnum depereant. Testantur hoc de argumento serae posteritati consecrata scripta *Conringii*, *Boeckleri*, *Schefferi*, *Loccenii*, *Rudbeckii*, *Morbosii* aliorumque. Haec omnia is, cui historia *Patriæ*, aliarumque regionum, & Ecclesiastica, & Civilis, est curae cordique, mature perpendit, & prudenter animo secum recolit. Nullum enim est dubium, quin majus in Patriam commodum redundet, si quis ei operam daturus, illius res gestas aliqua ex parte novit. Hoc ipso & temporum, & rerum conversiones majori cum

fructu in memoriam revocantur, ex iisque ea, quae ad vitam, moresque emendandos pertinent, haud dubie sperantur. Id ipsum ubi semel iterumque animo mecum reputavi, unam alteramque de LIVONIA Patria mea dulcissima, Patronorum consilio atque instinctu, Dissertationem conscribere apud me constitui. Equidem me non fugit, scriptores multos de eadem hodiernum reperiri, legique. Sed cum illorum copia propter Exemplarium inopiam, rarior indies fiat, multi vero accuratorem rerum Livonicarum cognitionem efflagitent, & mihi praeterea, ad hanc rem auctor sit SCHURZFLEISCHIUS, cujus colloquio & consuetudine hic fruor, ut post diuturnum deliberandi spatium, non nihil de rebus Livonicis mandare literis ausim. Dolendum autem, me subsidia, quae ad commentationes meas Livonicas facere omnino videntur, ob communem Patriae calamitatem belli, domo obtinere non posse. Quare L. B. oratum Te majorem in modum cupio, ut, si quae desunt forsitan & jure desiderantur, pro benignitate Tua supplere ne graveris. Et, cum non desperem, Te levi hoc scripturae genere, & personis summorum virorum haud digno contentum fore, polliceor Tibi quovis tempore prompta studia, & inserviendi conatum. Ut autem ordo terveretur, totum praesens negotium de SACRIS LIVONORUM ita partiri placet, ut tria capita constituentur, quorum primum ager de impio Livonorum veterum cultu, alterum de religionis cultu, in Ecclesia Romana recepto, tertium denique de renovato & instaurato per D. Lutherum cultu.

CAP. I.

De

Impio Livonorum veterum cultu.

§. I.

Homines a vera Religione alienos, immensum prope idolorum numerum constituisse, illaque cultu divino protequi consuevisse, tantoque Deos suos ardore coluisse, ut, si quandoque officii sui fuissent negligentiores, religioni duxerint, Scriptores memoriae prodiderunt. Id quod *August. de Civ. Dei, lib. XVIII cap. 18. conf lib. 7. cap. 2* suo jam tempore affirmavit, numerata simulacra fuisse tricies sexies mille. Et antiquissimus Poetarum fere, *Hesiodus* jam cecinit. "Εργα. p. m. 30.

Τῆς γὰρ μύθιοι εἰσὶν ἐπὶ χθονὶ πᾶσι θεοτέλειη.

Idem quoque asserit *Varro*, & ex hoc *Alexander ab Alexandro Lib. 6. Genial. dier. Cap. 4. pag. 436.*

§. 2.

Quemadmodum autem homines non Christiani, multa idola sibi excogitarunt, & pravo quodam ingenii lusu, ac mentis cœcitate certa iisdem loca assignarunt, quo eo melius & conservarentur, & religiose colerentur: ita quoque Diis suis infinita fana magnis sumptibus extruxerunt, & altaria numerum fere excedentia erexerunt. Ecquem latet, quam praeclarum fuerit templum **APOLLINIS DELPHIS**, in monte Parnasso positum, in rupe undique impendente, de quo *vid. Justin. lib. 24. Cap. 6. p. m. 287. Conf. Diodorus Siculus Lib. 16 pag. 428. Rhodigin. lib. 16 Cap. 19. Edit. Wechel.* Pari modo templum **JOVIS HAMMONIS** magno in pretio fuit, quodq; *Plutarcho* auctore, in *Lybia* apud *Garamantas* trans *Cyrenas* in sylvâ quadam truculenta, loco arido

sterilique fuit situm, atque visum. *Leg. Curtius lib. IV. Cap. 7. p. m. 104. it. 106. conf. Cap. 13. p. 130.* Cum primis autem prae reliquis templum DIANAЕ Ephesi valde excelluit, quod adeo magnifice fuit aedificatum, ut inter septem mundi miracula fuerit connumeratum. Et universam Asiam templo huic exstruendo ducentos & viginti annos impendisse, *Plinius scribit, Natur. Hist. lib. 36. C. 14. p. 506.* De altaribus Gentium a vero DEO remotarum constat, quod tantum eorum numerum habuerint, ut Athenienses *θεῶν ἀγνώστῳ*, DEO ignoto altare erexerint. Quo factum est, ut, ne quem Deorum forte praetermitterent, complexi fuerint omnes sub uno titulo, *Deorum ignotorum, incertorumque*, ara illis posita cum hac inscriptione: *Diis Asiae, Europae & Lybiae, Diis ignotis & peregrinis.* *Vid. Andr. Sennertus Vir de hac Academia bene meritus, in scrutin. Relig. p. m. 51.* In aris autem suis Gentes Deum trinum ignorantes, initio nec pecora, nec illorum sanguinem, sed fruges, aliosque terrae fructus immolarunt. Postea temporis progressu accidit, ut victimas litare coeperint. Atque inter has suilla primum sacrificari coepit ut *Ovidius annotavit lib. 15. Metamorph. vers. 112.*

Hostia sus meruisse mori, quia femina pando

Eruerit rostro, spemque interceperit anni.

Sane horrendum dictu illud est, quod & haec consuetudo tandem invaluerit, ut Dianae hominum sanguinem immolarint, quem abominandum immolandi ritum aegre ferentes Romani, Deam Dianam propter crudelitatem suam aliis Gentibus tradiderunt, atque adeo ei valedixerunt.

§. 3.

Paucis jam dictis de Hominibus non Christianis, quos vulgo Ethnicos vocant, ad *Livonos* antiquis temporibus a vero DEO similiter averfos, me converto. Quamvis hi autem *Livoni*, sive, ut alii scribunt, *Livones* naturali sua

sua coecitate, atque mentis caligine decepti, & quasi fasci-
nati, multos Deos Deasque habuerint, & cultu etiam reli-
gioso exceperint, iis tamen neque templa, neque aras ex-
truxisse, aut erexisse, in quibus vel sacra peragere, vel
victimas litare fuissent conati, nusquam legimus, adeo ut
templorum talium, & ararum hujusmodi in *Livonia* nul-
lum fere vestigium cernatur. Illud tamen non est infici-
andum, Livonos olim sacros lucos sibi elegisse, in quibus
Diis suis honorem divinum habuerunt, eosque adorarunt.
Ipsos quoque lucos adeo sanctos aestimarunt, ut arborem
ex iis caedere religioni duxerint. *Vid. Balth. Russovius in*
Chron. Liv. p. 2. Idem asserit *Caspar Hennenberger* de Prusis
in *Chron. Pruss. p. 7.* Interea in lucis, sive, sylvis istis, neque
templa, neque arae, nec columnae, nec idola fuerunt inventa.
Et quemadmodum illud ipsum *Herodotus lib. 1. & Alexander*
ab Alexandro l. IV. Genial. dier. C. 17. p. 1092. de Persis affirmant;
sic quoque idem de Livonis valet. Quamvis vero Livones
templis, arisque caruerint, Soli tamen, Lunae, tonitribus,
fulguri, Ventisque, atque serpentibus sacra sua praestite-
runt. Insuper Deos, Deasque singulares habuerunt, e. g.
matrem, sive, Deam maris, quam piscatores, Deam agro-
rum, quam agricolae, Deam sylvarum, quam Venatores
ferarum, Deam Viarum, quam Viatores, Deam horto-
rum, quam mulieres, & matres familias religiose invoca-
runt. *Vid. Paul Einhorn in Hist. Lettica p. m. 14. seqq.*

§. 4.

Nec illud videtur praetermittendum, quod idem
jam citatus *Einhornius p. 17.* de sexu feminino annotavit: fe-
minas uterum praegnantem gestantes, & puerperas, De-
am fortunae honore, cultuque divino affecisse, hancque
Deam ex linguae suae genio *Paina* / quae in puerperio la-
borantibus suppetias ferret, invocasse. A scopo forsitan
non recessero, si affirmavero, Deam hanc fuisse *Junonem*
Lucinam,

Lucinam, cujus auxilium mulieres Infidelium suis in calamitatibus, & puerperii laboribus anxie imploravisse, legitur apud *Terentium in And. Act. 3. Sc. 1. p. m. 23.* his verbis:

Juno Lucina fer opem, serva me obsecro.
Res praeterea admiratione, & commiseratione potius est digna, quam idem saepe citatus *Einbornius p. 18* affert, se suis adhuc temporibus fama accepisse, quod Livones Deas invocaverint, hymnosque in Deorum honorem confecerint, in quibus Venatores & jaculatores Deam hortorum pecorumque sunt venerati. Addit idem *Einbornius*, se & hoc audivisse, Piscatores fuisse conquestos de Matre maris, sive, Dea maris, quae irata non amplius fortunare piscationes velit.

§. 5.

De sacrificiis Livonorum veterum, quae cum *Borussis, Samogitis, Lituaniis, Rutenisque* communia habuerunt, etiam aliquid est afferendum, quod *Johannes Menecius* in Epistola quadam de sacrificiis, & idololatria Veterum *Borussorum, Livonum*, aliarumque vicinarum Gentium ad *Georgium Sabinum* Professorem quondam & *Ducis Borussiae* Consiliarium scribit: Die Georgii sacrificium facere solent *Pergrubrio*, qui florum, plantarum, omniumque generum DEUS creditur. Huic *Pergrubrio* sacrificant hoc modo: Sacrificulus, quem *Burschanten* appellant, tenet dextra obbam cerevisiae plenam, invocatoque Daemonii nomine, decantat illius laudes, tu (inquit) abigis hyemem, tu reducis amoenitatem Veris, per te agri & hortu virent, per te nemora & sylvae frondent. Hac cantilena finita, dentibus apprehendens obbam, ebibit cerevisiam nulla adhibita manu, ipsamque obbam ita mordicus epotam, retro supra caput jactat. Quae cum e terra sublata iterumque impleta est, omnes quotquot adsunt ex ea

„ea bibunt ordine, atq; in laudem *Pergrubii* hymnum canunt.
„Postea epulantur tota die, & choreas ducunt. Similiter messe
„facta tolenne sacrificium pro gratiarū actione conficiunt, &
„Sacrificulus caprum mactaturus imponit victimæ utramq;
„manum, invocatque ordine *Daemones*, quos ipsi *Deos* esse
„credunt, videlicet: *Occopirnum*, Deum coeli & terrae: *Antrim-*
„*pum*, Deum maris: *Gardoacten*, Deum nautarum, qualis olim
„apud Romanos fuit *Portunus*: *Potrympum*, Deum fluviorum
„ac fontium: *Piluitum*, Deum divitiarum, quem Latini *Plu-*
„*tum* vocant: *Pergrubrium*, Deum Veris: *Pargnum*, Deum toni-

„trum ac tempestatum: *Pocclum*, Deum inferni ac tenebra-
„rum: *Poccollum*, Deum aeriorum Spirituum: *Putſcaetum*, Deū
„qui sacros lucos tuetur: *Aufcautum*, Deum incolumitatis &
„aegritudinis, *Marcoppolum*, Deum magnatum, & nobiliū:
„*Barstuccas*, quos Germani *Erđmenlen*/ hoc est, subterraneos
„vocant. His *Daemonibus* omnibus invocatis, quotquot ad-
„sunt in horreo, omnes simul extollunt caprum sublimemq;
„tenent, quem postea sacrificulus ut victimam mactat, san-
„guinemque patina exceptum dispergit. Eaedem Gentes
„colunt Spiritus quosdam visibiles, qui lingua Rutenica *Cost-*
„*ſty*/ Graeca *κόβιλι*, ubi haud dubie legendum *κόβαλοι*, Germa-
„nica *Coſoldi* vocantur. Hos Spiritus credunt habitare in oc-
„cultis aedium locis, vel in congerie lignorum, nutriuntque
„eos laute omni ciborum genere, eo quod afferre soleant nu-
„tritoribus suis frumentum, ex alienis horreis furto ablatum.
„Hucusq; *Menecius*. In eandem fere sententiam loquitur *Hen-*
„*nenberger* loc. cit. pag 8. seqq. bsl §. 6.

De diebus festis, quos *Livones* veteres celebrarunt, or-
do quoque, rerumque momentum postulat, ut paucis agam.
Quemadmodum autem *Livoni* multos Deos, Deasq;, quibus
sacrificia facere consueverunt, eosque invocare, habuerunt:
similiter atque iisdem unum alterumque diem festum insti-
tuerunt. De aliis Gentibus permultis, ipsisque Romanis scri-

ptores meminerunt, eos infinitas Diis, atque Deabus suis ferias celebrasse. Quales vero *Livoni antiqui* dies festos agitarint, ad aures nostras haud multum pervenit. Conjectu non est difficile, eos, sicut reliquas Gentes, certos Diis & Deabus suis dies festos consecrassent. Sic constat, *Livonos per vetustos* mense Octobri animabus cibum porrexisse, iisque diem festum per quatuor hebdomadas, a die 29. Septembris ad diem 28. Octobris sanxisse, eosque dies adeo sacros duxisse, ut eos dies Deorum nominarent, in iisque parce laborarent, cum primis nullum frumentum extererent, rati, omne frumentum, quod iis diebus extritum esset, si seminatur, nullum incrementum esse capturum. Hunc ipsum animarum diem festum & ab iis etiam, qui nomen suum Christo jam dederunt, clam celebratum audivi, cum abhinc nonnullis annis in patria mea viverem. Superest adhuc quidam dies festus satis abominandus, quem *Livoni* Mense Decembri tempore nocturno, saltando, exultando, cantando, vociferando, vorando atque potando celebrarunt, & domos circumeundo, omni nequitiarum generi indulgendo, atque sic heluonum, & ferme bestiarum instar noctem universam exegerunt. Et verosimile est, eos hunc detestandum diem festum a Gentibus impiis, Graecis aliisque mutuo accepisse, quos itidem mente Decembri COMO, Deo comessationum, lasciviae, proterviaeque ferias agitasse scriptores docent. Atque tantum de diebus festis *Livonorum Veterum*. Restaret adhuc, ut de natura, Republica, ritibus baptismi, nuptiarum & funerum, aliisque momentis *Livonorum* agerem, sed cum charta haec ea non capiat, & mihi ulterius progrediendum sit, peculiari quadam dissertatione, DEO volente, omnia haec exponam.

Cap. II. De Religionis cultu, in Ecclesia Romana recepto.

§. I. CUM tanta Livonorum Veterum esset superstitio atque coecitas, Numen Sanctissimum & Summum illorum

mise-

miseriordia captum, salutem eorum procurari serio voluit. Et hinc gubernante DEI providentia factum est, ut An. 1158. vel ut *Arnoldus Lubecensis vult*, circa Annum 1160. *imperante Frederico Barbarossa, Bremensium Mercatores*, tempestate jactati, urbemque VVisbi errore praetervecti, atq; appulsi, in continentem Livoniae ad Dunamundam, ubi hoc tempore egregium & permunitum castellum est, exscenderint. Et quamvis Bremenses a Livonis initio male exciperentur, ac nonnulli ab iisdem interficerentur, pace tamen officiis & commercii conciliata, & jurejurando utrinque confirmata, merces cum mercibus commutare coeperunt, eosq; sibi devincire. Deinde *moderante DEO*, incolae Livoniae nihil mali suspicantes, Bremensibus potestatem dederunt non modo negotiandi ad aliquot miliaria, sed & domicilii aedificandi iisdem copiam fecerunt. Bremenses sibi omnino gratulantes de tanta DEI gratia, in monte quodam ad Dunam Castellum firmum, quod vocabatur *ÿpsul* & paulo post Castrum *Dalen* extruxerunt. Haec priora Castra Christianorum in Livonia fuerunt. Vid. *Generosissimus Dominus Caspar von Ceumern in Theatridio Liv. Balth. Russo. in Chron. Liv. Part. I. p. 5.* Ut autem DEI Omnipotentis non obliviscerentur pro tantis insignibus exhibitis beneficiis, Eique rectius inservire possent, in loco quodam ad Dunam, ut nonnulli putant, templum, sive, aedem DEI nomine *Kirchhofm* aedificandam curarunt. Quo in loco etiamnum templum eodem nomine reperitur. Veteris vero templi, ut & duorum Castrorum rudera & hodie videntur. Consentire tamen non possum cum *D. Matthaeo Dressero*, qui *Part. 3. Isag. Hist.* scribit, Livoniam An. 1186. a vicinis populis occupatam, & vi ad Christianam Religionem traductam esse. Siquidem consentientibus accuratissimis Chronologis, An 1158. vel circa annum 1160. Livonia est inventa, ab eoque statim tempore sensim in pio DEI cultu informata. Scio quidem, esse nonnullos, qui seculo jam nono Livoniam inventam, & conver-

sam esse, atque ab *Erico Svecorum Rege*, Coenobium quoddam prope Urbem Reválíam extractum putant, illudque ex Annalibus probatum reddunt, sed cum hoc de argumento Celeberrimi Chronologi taceant, cogor annum commemoratum 1158. retinere, eundemque statuere.

§.2. Posteaquam igitur *Bremenses* in Livonia habitare coeperunt, incolis illius terrae magis magisque sibi devinctis, ad aliquod tempus in tuto sunt versati. Et quo major Bremen-sibus cum Livonis esset consuetudo, Bremam profecti, ab ea-que urbe mercibus aliis instructi, ad Livonos cum aliis Germanis Mercatoribus redierunt, atque ab iis comiter sunt habiti. Accidit autem DEO sic moderante, ut cum Bremen-sibus Symmysta quidam, Vir alioquin doctus, nomine *Meinardus* Monachus, oriundus ex oppido Segeberge, in Livoniam perveniret.

§.3. In hoc *Meinardo* & summa comitas, & oris suavitas erat, unde omnium hominum & oculos & favorem in se convertebat. Omnem itaque lapidem movebat, ut Gentibus Livonicis a vero DEO alienis verbum DEI annunciaret, easque ad DEUM traduceret. DEUS laboribus ejus, & omnibus conatibus, quos in honorem Numinis susceperat, & Livonorum salutem, adeo benigne annuebat, ut multae animae lucrifcerent. Erat e regione Castellí *Uyful* quidam Vir dives, potens simul & magnae auctoritatis, cui nomen erat *Cobbe*. Hic & multi ex ejus amicis, Christo nomen dantes, a *Meinardo* sacro fonte abluti in gratiam cum DEO redibant. Rumore, autem ad *Lithuanos, Russos, Esthones, Curones* aliosque perlato, *Cobbe* & multos illius amicos Christianos esse factos, armis sumptis, Christianis sese opposuerunt. Quo ipso fiebat, ut *Meinardus* cum dicto *Cobbe*, aliisque Christianis Romam proficisceretur. Erat eo tempore *Pontifex Alexander III.* qui rebus Livonicis bene exploratis, *Meinardum Episcopum Livoniae* Anno 1170. constituebat. *Sedes autem Episcopalis* erat eo in loco, quo
jam

jam urbs Riga est extracta. Fuit hic *Meinardus* Episcopus 23 annos, & Anno 1193. diem supremum obiit.

§. 4. *Meinardo* mortuo, in ejus locum successit *Bartboldus*, Brema Livonorum rogatu in Livoniam missus. Hic *Bartboldus* secundus Livoniae Episcopus, An. 1190. Urbem *Rigam* primus aedificare coepit, sed ab Esthonibus opus inceptum inique ferentibus fuit interfectus, annis XI. in sede Episcopali confectis Leg. Dominus a *Ceumern*, *Frid. Menii Prodrum*, Liv. p. 4.

§. 5. *Bartholdo* occiso, Livoni Christiani dolorem satis magnum ceperunt, & ad Archiepiscopum Bremensem miserunt, aliumque Episcopum exorarunt. Erat vero eo tempore Bremae Vir quidam sincerus, cujus nomen *Albertus* ex familia *Buphboeden*. Hic *Albertus* tertius Livoniae Episcopus, An. 1240. Romae a Pontifice *Innocentio III.* confirmatus, ab eoque Pontifice ordo Equestris, quem vocabant *Crucigerorum* & *Templariorum*, ut *Alberto* contra Barbaros subsidio veniret, fundatus fuit. De hoc *Alberto* paucis annotandum, eum An. 1200. Urbem *Rigam* magis excolendam & instaurandam, multa templa, monasteria, *templum Cathedralis Rigense*, & Coenobium aliquod ad *Dunamundam* extruenda, monetam Privilegiis *Henrici Imperatoris Romani*, cudendam curavisse.

§. 6. *Alberto* rebus humanis erepto, quartus Livoniae Episcopus a *Gregorio IX.* constitutus fuit *Nicolaus*. *Nicolaus* defuncto, primus Livoniae Archiepiscopus ab *Innocentio IV.* creatus est *Albertus*, & ultimus in Archiepiscoporum ordine exstitit *Wilhelmus Marchio Brandenburgicus*, in quo haec dignitas defecit. Si quis omnium Antistitum Livoniae nomina desiderat, adeat *Generos. Dn. a Ceumern*. Atque sic per Episcopos initio, & deinceps per Archiepiscopos Livonia universa ad Religionem Christianam informata, & templis passim extructis aucta, doctrina Ecclesiae Romanae in Livonia a Seculo XII. ad sextum decimum usque floruit.

Caput III. De renovato & instaurato per D. Lutherum cultu.

§. 1. **Q**uanta Livonorum Veterum superstitio fuerit, ex iis, quae haecenus dixi, satis patet. Eo enim tempore, quo Religionis Christianae hostes erant, & paganorum, atque infideiium nomine insigniebantur, nec vera Dei cognitio, nec literae quicquam ibi valebant. Homo autem sine Numinis cultu, & sine literis satis est miser. Id eleganter & erudite expressit *Balhasar Gravianus* in libro, qui inscribitur *L'homme de Cour*, ex interpretatione *Amelotii* recuso, ubi *Maxime 4. p. m. 4.* in hanc sententiam loquitur: *L'homme, qui ne fait rien, c'est le monde en tenebres*, hoc est, homo, qui literarum expertus est, mundus est in tenebris. Et *Arabum* hoc est proverbium: non est orphanus, cujus obiit pater, sed orphanus est, qui scientiam non habet, & eruditionem. Huc quoque spectant verba *Senecae Epistola 78. p. m. 403.* ita dicentis: unus dies hominum eruditorum plus patet, quam imperiti longissima aetas. *Et Ep. 82. p. m. 429.* Otium sine literis mors est, & vivi hominis sepultura. Omnia haec in antiquos Livonos apprime conveniunt, & vere dicuntur. Posteaquam vero sacris initiati sunt, multa cum nationis suae laude literis quoque paulatim operam navare coeperunt, neque ab hoc instituto ad hodiernum usque diem destiterunt.

§. 2. Ac ita quidem se gesserunt prioribus seculis, quibus Romanae Ecclesiae se addixerant. Cum vero regnante *Magistro Provinciali VVoltero von Plettenberg* Anno Christi 1522. 1523. 1524. lux instauratae doctrinae urbi *Rigensi* affulsit, verbo divino literisque majori conatu & industria incubuerunt. Atque ut a ritibus Ecclesiae Romanae discessionem facerent, bellum simulacris indixerunt in tribus Urbibus, *Rigae, Revaliae, & Dorpati*, & sic imagines, & statuas paslim confregerunt, & Religionem Evangelicam Lutheranam sollemniter introduxerunt.

§. 3. Atque haec doctrina tantum Deo aspirante incrementum cepit, ut multi ex ordine Equestri, & cum eodem multi alii eandem amplecterentur, pro eaque vitam amittere, & sanguinem profundere vellent. Concionatores Romanos ritus professi, his observatis, *Archiepiscopum Gasparum von Linden* concitarunt, ut illos contra

Lutheri

Lutheri sectatores tueretur. Hic ut illorum petitis locum daret, *Episcopum Dorpatensem Johannem Blanckensfeld* adiutorem sibi elegit. *Rigenses* vero hujus ardore circa Religionis negotium, & libertatem satis cognito, atque perspecto, ei obsequium praestare recusarunt. *Vid. Menius pag. m. 13.*

S. 4. Quamvis autem Evangelici hinc inde vexarentur bellisque opprimerentur, DEI tamen ope suffulti *doctrinam Evangelicam* per univversam Livoniam propagarunt. Nec defuerunt Viri & fama & eruditione clari, qui ex exteris regionibus in *Livoniam* profecti, egregiam religioni EvangelicoLutheranae provehendae operam dederunt. Inter reliquos Viros doctos eminent *Dionysius Fabri*, Pomerania oriundus, qui ob inopiam Scholarum in Livonia circa Annum 1538. *Livonicos Processus Juris quinque libris constantes* in lucem emisit. Theologorum nomina & merita, qui circa illud tempus floruerunt, propter Chartae hujus angustias silentio praetereo. Non tamen hic oblivisci possum Viri de re sacra bene meriti, & *pastoris olim in Livonia Felinensis Roetgeri Becker* / Atavi quondam mei Charissimi, qui inter primos Rigae in templo S. Mariae Magdalenae Monachis Lutheri doctrinam aperuit, & Catechismum explicuit, & praeterea unum alterumque scriptum promulgavit. Ut nihil jam dicam de *Johanne Becker* / Ministro Ecclesiae quondam Rigae. proavo meo amantissimo, quoniam a jaectantia longissime absum. Hinc ne verbum quidem addo de agnato meo, qui in Livonia functus est *munere Directoris justitiae*, cujus monumentum superest Rigae in Ecclesia Cathedrali conspiciendū. Neq; illud est omittendū, sub *Regibus Sveciae & Poloniae* Religionem Evangelicam prospero successu fuisse promotam, atque amplificatam. Legimus quidem, Anno 1582. pace inter Polonos & Moscovitas constituta, *Stephanum Regem Poloniae* passim in Livonia mutationem auspiciatum, ac Sacerdotes Ignatianos Dorpatum, VVendam, & kokenhusiam duxisse, atque a Rigensibus Templum Cathedralē tradendum postulasse, sed tantum aedem S. Jacobi longam post moram obtinuisse, & Anno 1583. primum *Episcopum Johannem Patrium VVendam* ablegatum, ibique summum Capitulum, & Dorpati sedem Praepositi, ac Patrum S. J. Collegium constitutum esse. Sed deinde sub *Regibus Sveonum* major indies doctrinae Evangelicae vis & libertas fuit.

§ 5. Cum enim GUSTAVUS ADOLPHUS Svecorum Rex Anno 1621. d. 1. Augusti Urbem Rigam, & deinceps universam Livoniam in suam potestatem redeisset, magnanimus Rex Lutheri Religionem tuendam & stabiliendam sedulo suscepit. Videns autem, Livoniam scholis non multis instructam, & secum animo pervolvens, scholas Reipublicae seminaria esse, nihil adeo habuit in votis, quam ut scholae in Urbibus, oppidisque fundarentur, bonisque Praeceptoribus ornarentur. Quem in finem Dorpati cura Regis benignissimi, schola oppidana, schola itidem vulgaris, & Privilegiis Regiis donata, tribusque Collegis praedita, egregium insuper Gymnasium, quod octo Professoribus constaret, condita fuerunt. Quoniam vero Rex GUSTAVUS ADOLPHUS in eo semper innitebatur, ut Livonia quovis tempore floreret, opera ejus factum est, ut Anno 1632. d. 15. Octobris Gymnasium illud, sedecim coopatis Professoribus, nomine & titulo *Academiae*, sive, ut loquuntur, *Universitatis* inauguraretur, iisdemque Privilegiis, quibus *Academia Upsaliensis*, ornaretur. Et quamquam haec *Dorpatensis Academia* Anno 1656. bello Moscovitico fuit vastata, An. tamen 1690. sub Auspiciis CAROLI XI. Svecorum Regis quondam Gloriosissimi magnifice instaurata, & An. 1699. d. 28. Augusti, uti per literas accepi, *Pernabiam* translata est.

§ 6. Ceterum quantus Religionis Evangelicae defensor fuerit CAROLUS XI. restantur illius Constitutiones Ecclesiasticae, paucis abhinc annis promulgatae, scholae per universam Livoniam in omnibus Urbibus, Oppidis, pagisque, Regiis sumptibus fundatae & conservatae, Biblia Lætica itidem sumptibus Regiis non solum procurata, sed etiam inusitata quadam munificentia *Ecclesiis Livonicis & Curlandicis* donata. Quam accurate haec Biblia, labore atque opera indefessa *Johannis Fischeri Theol. Doctoris & Generalis Livoniae Antistitis*, cui Livonia ob egregia illius merita plurimum debet, & ego ipse pro innumeris in me, & in patria mea fere per decennium, & hic per quadriennium, collatis beneficiis, debeo, ad fontes Hebraeos Graecosque expressa & reddita sint, nostras *Kartholtus* in scripto quodam *de Variis Scripturae Editionibus* insigniter commonstravit. *Libri*, quos vocamus, *Symbolici* tanti fiunt, & tanti in universo regno Svecico aestimantur, ut sacris ordinibus initiandi & inaugurandi, in eos fidem dare, & jurare per sancte teneantur. Nec possum silentio praeterire *Lyceum Regium Caroli XI. pietate fundatum An. 1675. in urbe Rigae*. Quam indulgentissime *Carolus XI.* id fovit, & *Carolus XII.* quem Deus semper incolumem clementer servet, etiamnum fovet, & quanti jam ex eodem Lyceo Viri prodierint, loquantur, qui compertum habent. Nec quisquam vero dubitat, quin, si Deus id servaverit, fructus in omnem posteritatem sit redundaturus. Quanta industria, & labore perpetuo *Johannes Upvendoff* per 20. annos cum dignitate Rectoris eidem praefuerit, & deinceps, atque ante biennium in *Academia Dorpatensi Prof. Publ. Orient.* constitutus, paucis ibi hebdomadibus confectis, vitam cum morte commutaverit, Praeceptor ante meus per quadriennium optime meritus, cui post Deum multum in acceptis fero, non est cur multis dicam. Reddat nobis Deus Viri ejus similem in *M. Adriano Preusmann*, Amico meo & Commilitone quondam amatissimo, ut sarcia jacturam, quam fecimus in *Uppendorffio*, Sic Deum precatus, & gratis Eidem per solutus, laborem hunc in praesens finio, laetusque concludo.